

Razvodi brakova u Hrvatskoj 1950–85. godine

RUŽA PETROVIĆ
Filozofski fakultet,
Beograd

UDK: 314
316.356.2
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 9. 03. 1989.

Rad je zasnovan na podacima statističke evidencije o razvodu pravno sklopljenih veza za posmatranje stabilnosti braka, jer su razvodi njihov objektivan i merljiv pokazatelj.

U stanovništvu Hrvatske broj razvedenih se stalno povećavao, a primetni porast koeficijenta razvedenosti (broj razvedenih na 1000 lica u braku) govori o širenju ovoga stanja i načina života. U ovoj grupi je više žena, a tokom vremena prosečna starost se naglašeno povećala usled porasta koeficijenta razvedenosti u svim, posebno starim generacijama.

Tokom 1950—85. razvedeno je u Hrvatskoj 182.823 brakova, uz stalni porast tokom vremena. Međutim, ovaj porast je posledica porasta broja lica u braku, jer se stabilnost od 1970. na dalje povećavala, od 5,13 razvedenih na 1000 postojećih brakova smanjila na 4,59. Veza starosti i razvoda je veoma jasna, najčešće se razvode mlade osobe i brakovi kratkog trajanja, 1—2 godine. Oko polovine razvedenih brakova su sa decom, prosečni broj dece u njima se kreće oko 1,5 a vrlo se retko dodeljuju ocu.

Tokom istog vremena ponovni brak je sklopilo 181.237 lica, skoro svaka druga razvedena osoba. Međutim, broj ponovnih brakova na 1000 razvedenih se tokom vremena oštro smanjivao. To je jednim delom uslovljeno porastom razvedenosti u starijem stanovništvu koje rede sklapa ponovni brak, a delom povezano za opšti pad sklapanja brakova mladih generacija, kod kojih se društveni položaj i nezaposlenost javljaju kao znatne prepreka sklapanju braka uz istovremene promene stavova i odnosa prema braku.

Među brojnim osobinama braka i porodice u našem društvu, koje prolaze kroz strukturne i sadržajne promene, stabilnost braka privlači posebnu pažnju. Razvodi brakova nisu jedini pokazatelj stabilnosti odnosno raspada bračne veze, ali su najdohvatljiviji, najodređeniji i najpodložniji merenju. Statistička služba prati razvode i neke osobine braka i supružnika pri razvodu, što povezano sa rezultatima popisa stanovništva daje obiman fond podataka koji pokriva društvo u celini. Međutim, ovaj fond ne poklapa pojavu u potpunosti, statistika registruje samo pravno sklopljene i pravno razvedene brakove; izvan uvida ostaju najpre faktički raspad koji se ne okončavaju uopšte ili ne okončavaju odmah i razvodom, zatim raspad običajnih brakova, najzad, raspad pravno nepotvrđenih veza, koji traju izvesno vreme. Time se prividno povećava stabilnost braka kao životne zajednice, pogotovu u onim delovima društva gde su običajni brakovi i serijalna monogamija česta pojava. Uz to, razvod predstavlja samo posledicu sloma stabilnosti a ne stabilnost samu i njene uslove i činioce, što traži podobna sadržajna ispitivanja.

No, uz sva ova ograničenja, statistički podaci o pravno sklopljenim i razvedenim brakovima daju značajna obaveštenja o društvenoj sredini na makro nivou, neophodna za polazne hipoteze sadržajnog ispitivanja osobina braka i porodice.

Razvedene osobe

Broj razvedenih lica se u Hrvatskoj stalno povećavao, između popisa 1984. i 1981. za oko 7 puta, a procenat u bračnom kontingentu (stanovništvo staro 15 i više godina) od 0,5 do 2,5.

Porast brojnosti i učesća razvedenih osoba je opšta pojava u zemlji, procenat razvedenih 1948—81. u Jugoslaviji povećan je od 0,5 do 2,3% te se Hrvatska u ovom pogledu uklapa u opšta kretanja.

1. Broj razvedenih prema popisima, procenat u stanovništvu starom 15 i više godina, i broj razvedenih na 1000 lica u braku.

	Broj razvedenih			% u stanovništvu			Na 1000 lica u braku		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
1948.	13 697	5 174	8 523	0,5	0,4	0,6	9,8	6,8	11,3
1953.	29 213	10 631	18 582	0,9	0,8	1,2	17,6	12,8	27,4
1961.	43 793	13 510	30 283	1,4	0,9	1,8	22,9	14,2	26,6
1971.	65 616	20 544	44 962	1,9	1,1	2,5	29,9	12,9	40,9
1981.	92 190	31 012	61 178	2,5	1,6	2,8	39,6	30,7	52,6

Najbolju meru rasprostranjenosti razvedenosti kao stanja daju koeficijenti, broj razvedenih lica na 1000 onih koji žive u braku. Ovaj koeficijent je 1948—81. povećan za četiri puta, od 9,8 do 39,6 — pokazujući da je širenje stanja razvedenosti bilo nešto blaže nego što kretanje broja razvedenih osoba pokazuje. U poređenju sa Jugoslavijom sa koeficijentima od 1,9 i 36,1 očito da Hrvatska ima nešto češće stanje razvedenosti, ali je se ta razlika tokom vremena ublažavala. Izuzetno velika razlika u koeficijentu razvedenosti 1948. u Jugoslaviji i Hrvatskoj ukazuje na istorijske okolnosti: uvođenjem građanskog zakona o braku svuda je došlo do njihovog naglog skoka, utoliko jače ukoliko je dotadašnja crkvena regulativa bila strožija prema razvodu. Otuda je skok broja razvoda bio relativno najjači u stanovništvu koje je dotle bilo pod jurisdikcijom katoličke crkve, najblaži kod stanovništva čiji je brak bio regulisan šerijatskim pravom.

Razvedenost je znatno češća među ženama. Na 1000 razvedenih muškaraca bilo je 1948. godine 1647 razvedenih žena, a 1981. već 1972, dvostruko više. Kako je broj muškaraca i žena pri razvodu jednak, ova razlika i njeno pojačavanje tokom vremena ukazuju na znatno češće sklapanje ponovnog braka ali i znatno viši mortalitet razvedenih muškaraca nego kod njihovih razvedenih vršnjakinja.¹⁾

Druga značajna razlika između razvedenih muškaraca i žena je starosni sastav, od bitnog utjecaja na ponovno sklapanje braka. U celini posmatrano, razvedene osobe su prosečno starije od onih koje žive u braku, medijana presečena starosti bila je

	1961.		1981.	
	muškarci	žene	muškarci	žene
u braku	44,9	38,6	45,4	42,5
razvedeni	40,6	39,0	45,2	46,8

Dok je 1961. prosečna starost razvedenih muškaraca bila niža nego kod oženjenih, 1981. se izjednačila, u istom vremenu se nešto više prosečna starost razvedenih žena u odnosu na udate izrazito povećala. Razvedene osobe su zahvaćene primetno jačim procesom starenja nego lica u braku, posebno razvedene žene, koje su najpre bila mlade a sada su starije u proseku od razvedenih muškaraca. Razlike u prosečnoj starosti su također posledica redeg

¹⁾ Petrović, Ruža: Brak, porodica i mortalitet, *Sociologija*, broj 3—4/1981. Opšta stopa mortaliteta, standardizovana po starosti je tokom poslednjih 20 godina oko dva puta viša kod razvedenih muškaraca nego kod žena.

stupanja razvedenih žena u novi brak i nižeg mortaliteta nego što ga imaju razvedeni muškarci, jer biološki proces starenja pojedinaca deluje svuda isto.

Veza između starosti i stanja razvedenosti se još jasnije uočava kada koeficijent (broj razvedenih na 1000 lica u braku) specifikujemo po starosnim grupama (tabela u prilogu). U tom pogledu postoje tipične razlike između muškaraca i žena.

Među muškarcima je veza starosti i visine koeficijenta 1961. slaba, 1981. se jače ispoljila i maksimalni koeficijenti su u uzrastu 40—44 godine. Kod žena je porast koeficijenta po starosnim grupama jače izražen, pogotovu 1981. sa pravoliniskom vezom starosti i razvedenosti, i višim koeficijentom u najstarijim nego u najmlađim generacijama. Otuda su razlike u stepenu razvedenosti muškaraca i žena utoliko relativno jače ukoliko je uzrast stariji, pa su 1981. koeficijenti žena starih 45—59 godina oko dva, a od 60 godina na više oko tri puta veći nego koeficijenti njihovih vršnjaka.

Širenje stanja razvedenosti se jasno uočava i kada jednu generaciju pratimo tokom vremena, u procesu njenoga starenja. Tako su koeficijenti razvedenosti bili:

	muškarci			žene		
	1961.	1971.	1981.	1961.	1971.	1981.
Generacija 1942—46.	9,0	16,6	40,0	17,4	30,7	53,8
Generacija 1937—41.	10,1	18,8	40,9	15,4	34,1	56,0
Generacija 1932—36.	12,3	20,3	34,5	27,4	43,8	61,3

povećavajući se u generaciji tokom vremena. Starenje razvedenih i generaciski porast razvedenosti upućuju na to da se, sem promena u društvenom i porodičnom životu izazvanih razvodom, priključuju i one koje su vezane za starije osobe.

Činioci koji menjaju broj razvedenih između dve vremenske tačke su sledeći procesi: razvod, sklapanje ponovnog braka, mortalitet i migracije razvedenih osoba.

2. Činioci promena broja razvedenih osoba 1961—71. i 1971—81.

	Ukupno	Muškarci	Žene
1961—71.			
Porast broja	21 705	7 024	14 681
Razvodi	109 566	54 783	54 783
Novi brak	-63 222	-38 800	-24 422
Mortalitet	-5 438	-3 129	-2 309
Migracije i ostalo	-19 201	-5 830	-13 371
1971—81.			
Porast broja	26 704	10 488	16 216
Razvodi	108 164	54 082	54 082
Novi brak	-58 879	-31 935	-26 944
Mortalitet	-10 577	-6 072	-4 505
Migracije i ostalo	-12 004	-5 587	-6 407

Na tabeli 2 dato je brojačno delovanje pojedinih činilaca. Broj razvoda, ponovnih brakova i mortaliteta razvedenih su preuzeti iz vitalne statistike, razlika između njihovog zbira i ostvarenog porasta je ocenjeno delovanje migracija i grešaka registracije. Oni se, na žalost, ne mogu odvojiti a međusobno su povezani. Tako 1961. nije bilo poznato bračno stanje za 9.511, a

1981. za 38.205 osoba u Hrvatskoj, ili za 1,0% stanovništva starog 15 i više godina 1981. u celini 0,09% za stanovništvo u zemlji a svih 3,3% za stanovništvo u inostranstvu.

Relativno delovanje mortaliteta na smanjivanje mogućeg broja razvedenih se, usled starenja, приметно povećalo; 1961—71. prosečna godišnja stopa je bila 9,9 a 1971—81. već 13,4 na 1000. Među muškarcima su stope bile 18,3 i 23,5, među ženama 6,2 i 8,4, dakle tri puta niže.

Razvodi brakova

Promena nadležnosti sklapanja i razvoda braka od crkvenog do građanskog zakonodavstva dovela je u poratnim godinama do naglog skoka razvoda u odnosu na vreme do 1940. godine, u Jugoslaviji je to bio skok od 5—6 na 20 hiljada. Istovremeno su se širile promene u društvu, porodici i vrednosnom sistemu, pa su i razvodi nastavili sa širenjem.

3. Prosečni broj razvoda, stopa na 1000 stanovnika, na 1000 sklopljenih brakova i koeficijent na 1000 postojećih brakova.

	Prosečni broj razvoda	Na 1000 stanovnika	Na 1000 sklopljenih brakova	Na 1000 postojećih brakova
1950—54.	3 407	0,8	87,4	4,60
1955—59.	4 998	1,1	127,4	5,39
1960—64.	5 016	1,2	131,9	5,07
1965—69.	5 256	1,2	136,4	5,13
1970—74.	5 688	1,3	153,2	5,13
1975—79.	5 726	1,3	161,6	5,01
1980—85.	5 396	1,1	164,7	4,59

Porast broja razvoda brakova u Hrvatskoj trajao je do 1979. godine, a onda je došlo do blagog smanjivanja. Ovo smanjivanje se javilo u svim delovima zemlje, i potiče iz istih uslova, starenja lica u braku i ublažavanja nestabilnosti bračnih veza.

Uobičajeni relativni pokazatelji razvoda, stopa na 1000 stanovnika ili 1000 sklopljenih brakova analitički su potpuno neupotrebljive za razmatranje stabilnosti. Stabilnost se može videti tek kada se razvodi povežu sa društveno-demografskim okvirom u kome se događaju, sa svim postojećim brakovima.²⁾

Na osnovu koeficijenta razvoda vidi se da je nestabilnost rasla 1950—59, zatim se stabilizovala na nivou od oko 5 razvoda na 1000 brakova, a 1980-te na dalje povećala. Pad nestabilnosti preko ovog koeficijenta je jače izražen nego kod pada broja razvoda.

To znači da je porast godišnjeg broja razvedenih brakova od 1955—59. do 1975—79. bio isključiva posledica porasta broja lica u braku, a ne porasta nestabilnosti. Suprotan a pogrešan zaključak daje stopa razvedenih na 1000 sklopljenih brakova koja se u posmatranom vremenu udvostručila, njen porast je pre svega posledica opadanja broja novosklopljenih brakova iz godine u godinu, a ne porasta nestabilnosti. Možda se zaustavljanje i ublažavanje nestabilnosti mogu povezati sa ekonomskom i društvenom krizom u našoj zemlji, okolnostima koje pojedinca vezuju za primarnu zajednicu.

Koeficijenti razvoda specifikovani po starosti i polu (tabela u prilogu) za 1961. i 1981. pokazuju da je razvod relativno najčešći kod muškaraca starih 20—29 godina, žena starih

²⁾ Ovaj koeficijent se dobiva kao empirijski odnos samo u godinama popisa, između toga se može dobiti ocena, preko broja razvoda i ocenjenog broja svih postojećih brakova. Ovde je broj lica u braku ocenjen na osnovu trenda između pojedinih popisa.

15—24 godine, razlika koja je povezana sa istim odnosima starosti supružnika pri sklapanju braka. Porastom starosti koeficijenti razvoda su sve niži, tako je, na primer razvod među muškarcima starim 20—29 godina dva i po puta viši nego prosečni nivo, kod onih starih 50—54 godine dva puta niži od njega. Ovde se odmah nameće uticaj starenja stanovništva u braku kao uslov pada razvoda u Hrvatskoj; rede sklapanje braka kod mladih generacija povuklo je pad njihovog učešća među stanovništvom u braku,³⁾ i uticalo najpre na porast prosečne starosti bračnika a potom ublažavanje opšteg koeficijenta razvoda i broja razvoda poslednjih godina.

Druga veza starosti i razvoda vidi se preko različitog stepena stabilnosti po trajanju braka. Sa tabele 4 se vidi da su i 1961. i 1981. naglašeno visok stepen nestabilnosti imali brakovi u trajanju od 1 do 2 godine. Koeficijent razvoda za brakove od 5 i više godina trajanja je приметно niži nego na opštem nivou, nije ga moguće specifikovati na uže intervale trajanja, ali je izvedeno da su i među njima nestabilnost i trajanje negativno povezani u međusobnom uslovljavanju. Prve godine braka služe, ustvari, izgrađivanju stabilnosti, koja se na dalje održava zajedničkim životom, potomstvom, a svakako i ekonomsko-društveno-psihološkom inercijom.

4. Broj razvoda na 1000 brakova po trajanju 1961. i 1981.

Trajanje braka	Koeficijenti razvoda	
	1961.	1981.
Ukupno	5,3	4,9
Do 1 godine	12,1	13,7
1—2 godine	16,3	23,5
3—4 godine	10,0	13,5
5 i više	3,9	3,4

Opadanje koeficijenta razvoda bilo bi naglašenije da kod nedavno sklopljenih brakova nije porasla nestabilnost, ustvari kod mladih generacija. A to znači da će i promene u budućnosti biti pod velikim uticajem demografskih okvira — iščezavanje starijih i pristizanje mladih generacija može da dovede do porasta broja razvoda čak i ako stepen stabilnosti ostane nepromenjen.

Pored trajanja poznat je još jedan činilac stabilnosti, povezan sa trajanjem, deca u braku. U Jugoslaviji oko polovine razvedenih brakova su bez dece; među razvedenim brakovima u Hrvatskoj to je bio slučaj sa dve trećine veza oko 1950-te, 46% u 1961-oj, 50—58% tokom 1980—85 godine. Prosečni broj dece kretao se u ovim brakovima između 1,6 i 1,4 — u najvećem broju brakova reč je o jednom detetu. Ako podemo od pretpostavke da je tokom 1950—85. polovina razvedenih brakova bila sa decom, a prosečni broj dece u njima 1,5, dobijamo ocenu od 137.000 dece kojima se roditeljski brak prekinuo razvodom.

Prilikom razvoda deca se retko dodeljuju ocu, 1981. je to bio slučaj sa 11,3% razvedenih brakova, 1986. sa 9,4%. To je slučaj i sa zemljom u celini, a češće dodeljivanje ocu sreća se u onim delovima u kojima je aktivnost žena veoma niska, i kod društvenih kategorija je najčešće među poljoprivrednicima. Ostajanje dece sa majkom biće velika prepreka sklapanju ponovnog braka razvedenih žena.

³⁾ Na primer, procenat neoženjenih u grupi starih 25—29 godina se u Hrvatskoj povećao od 28,1% do 36,1%. Treba reći da je ovaj porast bio najblaži u Hrvatskoj i Sloveniji, a znatno jači u drugim delovima zemlje, što nas upućuje na razlike u osnovnim uslovima za sklapanje braka, zaposlenost i sambene okolnosti. Videti detaljnije u radu R. Petrović: Regionalne razlike u rasprostranjenosti celibata u Jugoslaviji, *Sociologija* br. 3/1986.

Sklapanje ponovnog braka

Tokom 1950—86. razvedena su u Hrvatskoj 182.832 braka te je broj razvedenih bio 365.664 lica — a u istom vremenu ponovni brak sklopilo je 181.237 razvedenih osoba, to jest, skoro svaka druga. Približni odnos broja razvoda i ponovnog braka postoji i u celoj zemlji.

5. Ponovno sklapanje braka razvedenih osoba

	Prosečno brakova godišnje			Na 1000 razvedenih		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
1950—54.	3 730	2 211	1 619	147,8	198,5	87,1
1955—59.	4 991	3 046	1 945	191,7	245,0	75,1
1960—64.	5 175	2 818	2 359	112,6	188,9	71,0
1965—69.	5 200	2 774	2 456	91,4	149,8	60,5
1970—74.	5 176	2 638	2 538	75,9	92,0	51,8
1975—79.	5 706	3 216	2 590	59,6	65,7	44,6
1980—85.	5 054	2 884	2 170	51,8	58,6	39,3

Promene u prosečnom godišnjem broju razvedenih koji su sklopili novi brak usaglašeno je sa kretanjem broja razvoda; porast 1950—65. a zatim održavanje na oko 5 hiljada godišnje, sa blagim umanjivanjem u poslednjem petogodištu. Ova povezanost upućuje na pretpostavku da ponovni brak najčešće sklapaju mladi i nedavno razvedeni, dok trajanje razvedenosti svojim porastom parališe ponovni brak, ne samo usled starenja već i usled drugih, društvenih i psiholoških okolnosti.

Ponovni brak svake godine sklopi više muškaraca nego žena, ali se ta razlika uočava jasno tek pri posmatranju koeficijenta ponovnog sklapanja braka (broj brakova na 1000 razvedenih), uvek приметно viših kod muškaraca. Inače, ovi koeficijenti pokazuju stalno pad ponovnog sklapanja braka, on je 1980—85. tri puta ređi nego 1950—54. godine. Ovaj pad je ispoljen i u Jugoslaviji, pri čemu je sklapanje ponovnog braka u Hrvatskoj ređe.⁴⁾

Posmatranje veze starosti razvedenih i ponovnog sklapanja braka u okviru Jugoslavije pokazuje da je novi brak najčešći kod mladih, ali i da je 1961—81. došlo do pada ponovnog sklapanja braka u svim generacijama, a kod mladih posebno. To se može povezati i sa padom sklapanja prvoga braka u mladim generacijama. Ostaje pitanje da li je ovo kretanje prevashodno posledica nepovoljnih društvenih uslova života mladih generacija, a da li i koliko deluje promena ponašanja, promena sistema vrednosti i mesta braka i porodice u njemu. Za stanovništvo Hrvatske nema podataka o starosti pri sklapanju ponovnog braka, ali je opravdano pretpostaviti da su kretanja i odnosi isti kao u Jugoslaviji, razlike mogu postojati samo u nivou. Jer, prosečna starost razvedenih je u Hrvatskoj viša nego u zemlji, 1981. kod muškaraca za tri a kod žena za pet i po godina.

Pri posmatranju pojedinačnih osobina mladoženje i neveste pri sklapanju braka ispoljava se, u jačem ili slabijem stepenu, homogamija, preovlađivanje brakova u kojima su supružnici istih osobina. Dakako, stepen i pravac homogamije je pod velikim uticajem mogućih razlika muškaraca i žena u našem društvu, pa je, na primer, niži po aktivnosti nego po etničkoj pri-

⁴⁾ Koeficijenti ponovnog braka na 1000 razvedenih u godinama popisa bili su:

	Jugoslavija			Hrvatska		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
1961.	155,7	296,1	94,0	132,0	254,7	77,3
1971.	102,0	190,1	59,6	65,9	101,1	55,3
1981.	66,3	148,2	50,9	60,0	95,9	42,0

padnosti. Homogamija po bračnom stanju je veoma jako izražena i gotovo se ne menja tokom vremena. Pogledajmo kako to izgleda za razvedene osobe koje sklapaju ponovni brak.

6. Bračno stanje drugog supružnika u ponovnom braku razvedenih, struktura i indeksi asocijacije 5)

Bračno stanje drugog supružnika	Razvedeni		Razvedene	
	Struktura		Indeks asocijacije	
1961.				
Ukupno	100,0	100,0		
Neoženjen—neudata	62,3	48,0	0,692	0,557
Udovac—udovica	9,4	10,5	2,540	2,333
Razveden—Razvedena	28,3	41,5	4,422	4,222
1971.				
Ukupno	100,0	100,0		
Neoženjen—neudata	62,2	45,5	0,694	0,517
Udovac—udovica	9,4	12,3	3,760	3,843
Razveden—Razvedena	28,4	42,3	3,623	3,623

Kada pogledamo bračno stanje novoga supružnika razvedenih osoba pri sklapanju ponovnog braka, tabela 6, vidimo da brojčano dominiraju neudate, oko dve trećine brakova razvedenih muškaraca, dok se najređe javljaju udovice. Kod razvedenih žena brojnost neoženjenih i razvedenih je približno jednaka, ma da je i ovde broj neoženjenih supružnika u ponovnom braku veći, pogotovu 1961. a brakovi sa udovcem se kreću oko 10%.

Medutim, ove su srazmere pod uticajem bračne strukture lica koja stupaju u brak uopšte, a među kojima neoženjeni — neudate čine skoro 90%. Povezivanje bračnog stanja budućih supružnika se jasno sagledava tek preko indeksa asocijacije.⁵⁾

Sklapanje braka razvedene osobe sa takode razvedenim, sa osobama istog bračnog stanja je veoma jako naglašeno, pa se drugi supružnik istog bračnog stanja javlja u njihovim brakovima 4,4 puta češće nego što je to slučaj u ukupnoj masi lica koja su sklopila brak 1961. godine. Vrlo je visoka asocijacija i sa obudovelim osobama, a sa celibaterima znatno niža nego što su teoriške šanse takvoga braka. Stanje 1981. ima jednu bitnu razliku: dok su indeksi prema neoženjenima—neudatim ostali isti, primetno je opala asocijacija sa razvedenim, a porasla sa obudovelim osobama, te su indeksi skoro jednaki. A to nas vodi do pretpostavke da je unutar opšteg pada sklapanja ponovnog braka razvedenih, on znatno blaže ispoljen kod starijih nego kod mladih generacija.

Iz ovog kratkog izlaganja mogu se izvući dve vrste zaključaka.

Prvi su metodološke prirode. Brak i razvodi ne smeju se posmatrati izolovano od stanovništva u kome se događaju, a pogotovu ne izolovano od one osobine pojedinca koja je za brak polazna, starosti. Inače su mogući prividi suprotni stvarnim odnosima, kao što je porast broja razvoda koji nije proistekao iz porasta nestabilnosti već iz demografskih kretanja. Specifikacija po starosti i vezivanje za stanovništvo su posebno nužni pri posmatranju i poređenju različitih sredina ili različitih društvenih delova, koje ovde nisu bile posmatrane.

Drugo su zaključci o odnosima na makro-nivou koji su istovremeno i pretpostavke za usmerena istraživanja braka, porodice i stabilnosti. Na primer.

⁵⁾ Indeks asocijacije je teoretska konstrukcija dobijena na osnovu slučajnog rasporeda, odnosno pretpostavke da su kombinacije x-y, x-z i x-x određene isključivo brojnošću kategorija x, y i z; tada je vrednost indeksa 1,000. Svako udaljšavanje od ove granične vrednosti ukazuje ili na asocijaciju ili na odbijanje, utoliko jače izražene ukoliko je vrednost veća ili manja od jedinice.

Unutar rastuće brojnosti stanovništva koja živi izvan porodice raste i srazmera onih koji su ostali samo raspadom braka, pored obudovelih i mladih za koje je samoća privremeno stanje.

Život u stanju razvedenosti daleko je češći među ženama, ali ne automatski i život izvan porodice, jer deca ostaju sa njom. Deca su razvedenoj majci, sa jedne strane, prepreka za ponovni brak i razlog da ga ne sklapa, a sa druge strane životni i porodični oslonac.

Naglašeno češće ponovno sklapanje braka kod muškaraca može iza sebe da ima različite uslove. Verovatno da usamljeni razvedeni muškarac mnogo teže izlazi na kraj sa teškoćama svakodnevnog života, posebno onim koji su u podeli rada unutar porodice ženski. Takođe je moguće da su kriterijumi muškaraca za drugi brak drugačiji nego kod žena, i da mu pristupaju sa manje opreza a većim optimizmom nego žene.

Najzad, osnovno pitanje, u kojoj meri i u kojim pravcima ekonomska i društvena kriza kroz koju prolazimo deluje na brak. Sudeći po odnosima na opštem planu, ona je povukla rede sklapanje braka kako prvih tako i ponovnih, ali je izgleda povećala stabilnost postojećih, pojačavajući zaštitnu ulogu braka i porodice pred spoljnim teškoćama.

Stope razvoda, broj razvoda na 1000 lica u braku 1961. i 1981.

Starost	1961.		1981.	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
Ukupno	5,3	5,3	4,9	4,9
Do 20	3,4	10,6	0,0	9,3
20—24	12,1	10,4	12,3	11,1
25—29	9,5	7,8	11,1	9,6
30—34	7,7	6,4	8,6	7,0
35—39	6,5	5,2	6,6	5,1
40—44	5,6	4,9	4,4	3,6
45—49	4,2	2,9	3,3	2,8
50—54	2,8	2,3	2,4	3,0
55—59	2,3	1,7	1,8	1,8
60 i više	1,4	1,3	1,3	0,9

Koeficijent razvedenosti, broj razvedenih na 1000 lica u braku 1961. i 1981.

Starost	1961.		1981.	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
Ukupno	14,2	26,6	30,7	52,6
Do 20	9,4	17,4	10,4	11,6
20—24	10,1	15,4	17,8	22,2
25—29	12,3	20,8	27,4	35,3
30—34	14,4	27,9	35,9	45,9
35—39	15,7	31,9	40,0	53,8
40—44	17,5	31,5	40,9	56,0
45—49	18,7	31,7	34,5	61,3
50—54	14,6	29,6	29,5	69,7
55—59	14,0	26,0	27,1	72,3
60 i više	13,2	22,7	26,3	64,7
	11,7	17,6	22,0	58,2

DIVORCES IN CROATIA FROM 1950 TO 1985

RUŽA PETROVIĆ

Faculty of Philosophy, Beograd

This work is based on statistic records data of divorces — of legally contracted relationships in order to observe the stability of marriage. Divorces are, namely, an objective and measurable indicator of marriage.

Within Croatia's population the number of divorces continuously increased, and a perceptible growth of the divorce coefficient (the number of divorces on a 1000 married people) indicates that the present condition as well as lifestyle is spreading. In this group there are more women, while the average age has emphatically increased over the years due to the growth of the divorce coefficient in all, especially older generations.

In the period 1950 to 1985 in Croatia there were 182823 divorces, and their number continued to grow. However, this growth is the consequence of an increase of married persons because since 1970 the stability grew, 5.13 divorced out of a 1000 existent marriages dropped to 4.59. The correlation of age and number of divorces is very clear, the most frequently divorced being younger persons and those married for a short period of time, one to two years. About half the divorced leave children behind, their average number being approximately 1.5 and they are rarely assigned to the father.

In the same period of time 181237 persons remarried, almost every other divorced person. However, the number of remarriages out of a thousand people divorced has dropped considerably in time. Partly this is due to the increase of divorces within the older population of people who less frequently remarry, and partly to an overall decrease in the number of marriages among the young generation whose social position and unemployment are reported as considerable obstructions to marriage with simultaneous attitude changes as well as changes of relations toward marriage.